

תמוצית דיני כלאים לגן הפרטי

נכתב על פי שו"ת חלקת השדה (ה כרכים) לראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א

כלאי זרעים:

- א. אסור לזרוע שני מיני זרעים יחד או סמוכים זה לזה, והעושה כן באר"י עובר בל"ת. אולם בחו"ל אין איסור כלאי זרעים. ומיני זרעים שלשה סוגים הם: א. זרעוני תבואה. ב. זרעוני קטנית. ג. זרעוני גינה.
- ב. להלכה נוהג כלאי זרעים גם בבית תחת קורת גג.
- ג. גם בעציץ שאיננו נקוב יש איסור כלאי זרעים אלא שאין זה מדאורייתא אלא מדרבנן. ואם זה תחת קורת גג, וכל צמח נמצא בעציץ נפרד אלא שאין מרחק בין העציצים, ראה להלן סעי' ה.
- ד. גם בגידולי מים יש לאסור לזרוע כלאים, ולכן אסור לשים זרעים שונים בכוס מים גם בלי שום עפר.
- ה. משטח זריעה לתלמיד - כאשר כל העציצים מחוברים בתחתית, או כל עציץ עם עפר לעצמו ובתוך כל עציץ יש מין אחר ואין מרחק ביניהם, אם כן מחמת יניקה אין כל חשש כי אין אפשרות לכך, ויש שהחמירו למרות זאת כי גזירת חכמים על שאינו נקוב כנקוב הוא לכל העיניים וזה כאילו בארץ, וממילא צריך את ההרחקה הראויה. וכדעה ראשונה להתיר כ"כ בשו"ת הר צבי, וכ"כ להלכה בעל שבט הלוי להתיר, ואילו להחמיר כ"ה דעת החזו"א. אולם כאשר הזריעה הזו מתבצעת תחת קורת גג כגון בתוך הכיתה, אפשר לצרף את הסוברים שכלאי זרעים אינו נוהג שם, הגם שאין הלכה כדעתו וכאמור לעיל בסעי' ב, אולם בכזה אופן שיש מתירים גם בלי זה, באופן שזה בתוך בית, אפשר להתיר לכתחילה.
- ו. צמחי תבלין [וצמח התה בכללם] העשויים לטעם לצורך האדם, אסור לזרועם בסמיכות, ויש להרחיק בין הצמחים הללו כדין הרחקות בירק.
- ז. צמחים שאינם ראויים לאדם, אף שעומדים לשימוש, כגון ריח או נוי או רפואה. וכן אין כלאים בין מין אחד מצמח זה למין אחר שהוא מאכל אדם, וכן אין איסור כלאי הכרם בין צמח מסוגים אלו לכרם.
- ח. מאכל בהמה נוהג כל דיני כלאים, הן בכלאי זרעים והן בכלאי הכרם, אולם מצאנו להלכה שכתבו הגאון מקוטנא, הגאון הרוגוצ'בי, הגאון החזו"א שאין דין כלאים אלא אם אחד מהם מאכל אדם, אולם אם שניהם מאכל בהמה הם כצמחי סרק ואין נוהג בהם איסור כלאים.
- ט. לפלל חריף יש לדנו כירק ולכן יש להרחיקו משאר מיני ירקות כגון נענע.
- י. שיבא הוא עץ, וממילא אין עם ריחן תימני [עץ] ובין ריחן בגדדי [בזיליקום - ירק] אין צריך הרחקה.
- יא. צמח הרוטה הוא פיגם והמשנה קורא לו ירק ויש להרחיק מירקות אחרים כגון בזיליקום.
- יב. דלעת ודלורית, נחשבים למין אחד. מאידך תפוז"א ובטטה נחשבים לשני מינים.
- יג. אם הרחיק בין השורשים כנדרש אולם הנוף למעלה צמח והתערבב, כיון שעיקר דין ההרחקה היא בין השורשים ולא בין הנופים, ואפילו שהענפים מתחברים אין איסור כלאים [להוציא דלעת יונית].
- יד. כל ההרחקות בכלאים ששיעורם בטפח הכוונה לטפח שוחק. כלומר אם טפח רגיל הוא 4 אצבעות, טפח שוחק זה תוספת של חצי אצבע לאמה, כלומר 2% יותר משיעור של טפח רגיל [ושיעור אצבע יש אומרים שהוא 2 ס"מ, וממילא הטפח הוא: 8 ס"מ. וי"א 2.25 ס"מ, וממילא הטפח הוא: 9 ס"מ. וי"א 2.33 ס"מ, וממילא הטפח הוא: 9.32 ס"מ. וי"א 2.375 ס"מ, וממילא הטפח הוא: 9.5 ס"מ. וי"א שהוא 2.6 ס"מ, וממילא הטפח הוא: 10.4 ס"מ. ודעת רבי חיים נאה, וכך מנהג הספרדים מדורות שהשיעור הוא 2 ס"מ. ומאידך דעת החזו"א צ"ל ששיעור האגודל הוא בקירוב ל 2.4 ס"מ וממילא שיעור טפח הוא בקירוב ל - 9.6 ס"מ. ועל זה יש להוסיף 2% נוספים].
- טו. הזרוע שדהו כלאים, אין היבול נאסר באכילה, אף אם עשה כן במזיד. ואף הזרעים שיצאו מן הכלאים מותר לכתחילה לזרועם מחדש.
- טז. מי שעבר זרוע שדהו כלאים, אף בשוגג, חייב לעקור מין אחד, או להפריד בין המינים, וכל עוד לא עשה כך מלבד שעובר איסור, אסור לו לקיים את הצמחים.
- יז. יש לשים לב שבימינו מצויים הרכבות גם בירקות, ומצוי ביותר באבטיח המורכב על דלעת, וכמו"כ מצוי במלפפון, מילון. ולכן יש לשים לב שגם אם רכשנו מורכב שאי אפשר לקיים את המורכב.
- יח. כשבא לזרוע את גינתו מכמה מינים עליו להרחיק כדי שיהיו נראים בגידולם מרוחקים זה מזה. ושיעורים רבים נאמרו בהרחקה זו ונתמצת את העיקר הנוגע לגינה הפרטית. והם שיעורי ההרחקה בין ירקות, מדין תורה בין ירקות די להרחיק טפח. ומדברי חכמים יש להרחיק טפח ומחצה [כ- 15 ס"מ]. ושיעור זה הוא בכל הגדלים השונים של השטחים, מלבד בין שדה לשדה [שדה=שטח זרוע ממין אחד ברוחב של עשר אמות וחומש לפחות, ואורכו יותר מרוחבו במשהו] שמרחיק ביניהם ששה טפחים [כ- 60 ס"מ]. ואילו בתבואה השיעורים שונים בין השטחים השונים [כאשר זה משר (ערוגה צרה ארוכה שרוחבה לא פחות מ 60 ס"מ ולא יותר מ 6 מ') - מרחיק 1.2 מ', ובשאר אופנים מרחיק 6.12 מ'].

לוח הרחקה בין ירקות לירקות

יחיד	משך	מרובע	שדה	
15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	60 ס"מ	שדה
15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	מרובע
15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	משך
15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	15 ס"מ	יחיד

כלאי אילן:

- א. עץ המורכב מין בשאינו מינו הוא איסור כלאי אילנות שאסורים. ואפ' בהרכבת "עין" הנהוגה היום אסור משום כלאים.
- ב. בהלכות כלאים לא נאסר אלא הזריעה ביחד, או ההרכבה, אולם הפירות והירקות היוצאים מן הכלאים מותרין באכילה.
- ג. מותר ליטע ייחור מן האילן שהורכב בעברו כלאים, ולזרוע מזרע הירק שנזרע בעבר באיסור כלאים.
- ד. אסור לישראל לתת לנכרי שירכיב לו אילנות כלאים.
- ה. כשם שאסור להרכיב וליטוע עץ המורכב מין בשאינו מינו, כך אסור לקיים את המורכב. להשקותו, לעדרו וכו' ואפ' ע"י גוי אסור, וצריך לעקור את הכלאים. וכך דעת השולחן ערוך, אולם כיון שדעת הרבה פוסקים, שמותר לקיים אילן המורכב, לכן להלכה, בוודאי שאין להתיר קיום מורכב בקום ועשה ע"י מלאכה בידיים, אולם ע"י גרמא [כגון השקיה ממוחשבת וכד']. אפשר להתיר.
  - ו. ברור שאסור לקנות לכתחילה שתילים מורכבים אפילו בגוש, אפילו אם מטרתו רק לקיים באופן של גרמא. [ראה להלן סעי' ט].
  - ז. כשם שיש איסור הרכבה של עץ מאכל על מאכל במין שאינו מינו, כך אסור להרכיב אילן מאכל על סרק כיון שעצי סרק נחשבים למין אחר. אך אילנות סרק על סרק נחשבים לעולם מין אחד ואין בהם איסור כלאים וע"כ אין לחוש בעצי נוי לאיסור כלאים.
  - ח. רבים הפוסקים שהקלו לכתחילה הרכבות במיני ההדר השונים, ויש שחילקו בין הסוגים, ומקובלת יותר דעתו של החזו"א זצ"ל שהם נחשבים ספק מינו, ולכן אפשר להתיר השתילה על ידי גוי, ואפשר להקל בקיום והשקאה וניכוש. [החזו"א התיר לכתחילה להרכיב תפוז על חושחש, ויש מי שהסתפק בדבר].
  - ט. מי שקנה פירות הדר שהם ספק מינו, והם כבר נטועים בגוש, יכול לנטוען גם על ידי יהודי בחצירו או בשדהו, והוא שיקפיד לנטוען עם הגושים של העפר שבו הם שתולים.
  - י. עץ "רב תכליתי" שמורכבים על ענפיו סוגי פירות הדר שונים, כלומר שמכל ענף שבעץ יוצאים מיני פירות שונים. נכון לאסור אפילו את הקיום כיון שהכלאים ניכרים בגלוי ממש. ולכן אין כל היתר להשקותו או כיו"ב וק"ו שאסור לנטועו.
- יא. למרות כל אופני ההיתר הנזכרים לעיל, מכל מקום המחמיר גם בזה ואפילו בפירות הדר בספק מורכב לא קונה כדי לא לחזק ידיהם של בעלי המשתלות הללו, שמרכיבים מין באינו מינו לכתחילה, תבוא עליו ברכה. [וב"ה יש משתלה בקרית יערים המקפידה שכל השתילים יהיו מורכבים רק מין במינו ועל פי ההלכה ואפשר להשיג שם את רוב העצים 054-6667640].

טבלה לסיכום העצים השונים וסוגי הכנות שלהם

שם הירוק	שם הכנה	הדין להלכה
אבוקדו	זריעי אבוקדו	הרכבה מותרת
אגוז מלך	זריעים של אגוז מלך	הרכבה מותרת
אגוז פקאן	זריעים של אגוז פקאן	הרכבה מותרת
אגס	כנת חבוש - A. B29	אסור משום כלאים
	בטוליפוליה	הרכבה מותרת
	O.H.F.	הרכבה מותרת
אלה-בטנה/פיסטוק	כנת אלה אמיתית	הרכבה מותרת
	אלה אטלנטית	ספק איסור כלאים
אנונה	כנות אנונה	הרכבה מותרת
אפרסק	בלאדי, נאמגראד, 12-198, 677	הרכבה מותרת
	הנסן, 557, 749	ספק איסור כלאים
	כנות שקד - אלנם ועוד	אסור משום כלאים

שם הרכב	שם הכנה	הדין להלכה
אפרסמון	כנות אפרסמון	הרכבה מותרת
אקטינידה	ראה קיווי	
אשכוליות	כנות הדרים	ספק איסור כלאים *
	פורמן	הרכבה מותרת
גודגדן	ראה דובדבן	
גויאבה	זריעי / ייחורי גויאבה	הרכבה מותרת
דובדבן	כנת קולט	הרכבה מותרת
	כנת מהלב	ספק איסור כלאים ויש מתירים
	כנת מקסמה [MM14]	הרכבה מותרת
זית	ייחורי זית / או לא מורכב	הרכבה מותרת
חבוש	זריעי / ייחורי חבוש	הרכבה מותרת
חרוב	זריעי חרוב / או לא מורכב	הרכבה מותרת
ליצי	זריעי ליצי / או לא מורכב	הרכבה מותרת
לימה [ליים]	ראה לימון *	
לימון	כנת מיקרופילה	יש מתירים - ונראה להתיר
	כנת חושחש	יש להחמיר
	כנת וולקה מריאנה	יש מתירים ונראה להחמיר מספק *
	כנת לימה מצרית	הרכבה מותרת
לימקוואט	כנות הדרים - חושחש, וולקה מריאנה	ספק איסור כלאים *
מקדמיה	זריעי מקדמיה	הרכבה מותרת
משמש	זריעי משמש	הרכבה מותרת
	כנת מריאנה - שיזף	אסור משום כלאים
מנגו	זריעי מנגו [13/1, 49 ועוד] או לא מורכב	הרכבה מותרת
נקטרינה	ראה אפרסק	
ענבים	כנות גפן	הרכבה מותרת [כולל רוג'רי]
פיג'ויה	זריעי פיג'ויה / או לא מורכב	הרכבה מותרת
פומלה/פומלית	כנות הדרים	ספק איסור כלאים *
פיטאיה/קובו	ללא הרכבה	
פפאיה	מורכב על מינו או ריבוי מייחורים	
צבר	ללא הרכבה	
קומקוואט	כנות הדרים - חושחש, וולקה מריאנה	ספק איסור כלאים ויש מתירים *
קיוי	זריעי קיווי	הרכבה מותרת
קליפים	כנת קליאופטרה	הרכבה מותרת
	כנת חושחש [עבור קליפים גדולים מינואלה, אורטניק וטמפל]	נראה שיש להתיר
	כנת חושחש [עבור קליפים קטנים]	ספק איסור כלאים *
	וולקה מריאנה	יש מתירים - ונראה להתיר *
	טרואייר	ספק איסור כלאים *
	C35, PTX-803, 812	יש המתירים, ויש שחששו מספק *
רימון	ריבוי ע"י ייחורים [או הרכבה על מינו]	הרכבה מותרת
שיזף	כנת מריאנה, מרובלן	הרכבה מותרת
	כנות שקד, 677, הנסן	אסור משום כלאים
	655, מירן, פרסיאנה	יש צורך בבירור נוסף
	סיטישן	ע"פ הנתונים נראה להתיר

שם הרכב	שם הכנה	הדין להלכה
שזיף פיסרדי [דונדבני]	כנת 677	אסור משום כלאים, מצוי גם ריבוי מזרעים שמותר כמובן
שסק	בדרך כלל על זריעי שסק	הרכבה מותרת
	כנת חבוש	אסור משום כלאים
שקד	זריע שקד מר	הרכבה מותרת
	כנת 677	אסור משום כלאים
	749,557	ספק איסור כלאים
	הנסן	ע"פ הנתונים נראה להתיר
תאנה	ריבוי על ידי ייחורים או בלתי מורכב	הרכבה מותרת
תמר	ללא הרכבה	
תפוז	כנת קליאופטרה	הרכבה מותרת
	כנת חושחש	הרכבה מותרת
	וולקה מריאנה	יש מתירים - ונראה להתיר *
	טרואייר	ספק איסור כלאים *
	,C35,PTX-803,812	יש המתירים, ויש שחששו מספק *
	ציטרמלו	יש מתירים - ונראה להתיר *
תפוח	הרכבה על כנות ממיני התפוח בלבד	הרכבה מותרת

* בהדרים יש מקום להקל יותר כיון שיש הסוברים שפירות הדר הם מין אחד, וראה לעיל בתקציר ההלכות.

כלאי הכרם:

- א. הזרוע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד [בבת אחת] אסור מן התורה, ושניהם נתקדשו ואסורין בהנאה. ויש מצווה לשורפם, ואסור ליהנות משריפתם. להלכה, גם בזמן הזה כלאי הכרם נוהג מהתורה.
- ב. הזרוע שני מינים בצד הכרם ללא מפולת יד עם חרצן, כמה דיעות נאמרו בראשונים ולהלכה דינו כמפולת יד ואסור מדאורייתא ולוקין עליו.
- ג. זריעת מין אחד בכרם, דעת הרבה מן הראשונים שזה מותר. אולם דעת רבינו הרמב"ם והשו"ע שאפי' במין אחד אסור מהתורה אלא שאינו לוקה.
- ד. הבא לזרוע ירקות בסמוך לכרם, אם הגפן היא יחידית [=גפן או גפנים רבים הנטועים בשורה אחת ולא בצורת כרם], מרחיק ששה טפחים. ואם הגפנים נטועים בצורת כרם [=שתי שורות של שלשה גפנים או שנים מול שנים ואחד יוצא באמצע], מרחיק ארבע אמות.
- ה. הזרוע סמוך לגפן יחידית להלכה מרחיק ו' טפחים, ולהלכה אם זרע שם ולא הרחיק, הרי זה קידש ונאסר מן התורה באכילה.
- ו. אם הרחיק כנצרך, משרשי הגפן, אלא שזרוע תחת סוכת הגפן - תחת השריגים או העלים, הרי זה קידש, ואפי' בגפן יחידית, אלא שקידוש זה אינו אלא מדרבנן. אם הסיכוך של הגפן רחוק מהירק או התבואה [כולל מרחק של י' טפחים בין הנופות], גובה של י' טפחים פסקו גדולי ההוראה להתיר בזה. ויש מי שפקפק בזה.
- ז. בדין המינים האסורים בכרם רבו הדיעות. כאשר קנבוס ולוף אסור לכל הדעות מהתורה. שאר ירקות י"א שאסור מהתורה, וי"א שאסור מדרבנן. ובדעת הרמב"ם נחלקו המפרשים.
- ח. זרעים שאינם נאכלים כלל דעת הרמב"ם שמותר משום כלאי הכרם, ואפילו שיש המקיימים אותם, וי"א שכל מין שמקיימים אותו אסור.
- ט. קטניות בכרם, י"א שאסורים מן התורה וי"א שאינם אלא מדרבנן. וי"א שאע"ג שאסור מדרבנן בזריעה, מ"מ אינו מקדש בדיעבד שכבר זרע. וי"א שמותר לכתחילה לזרוע קטניות בכרם, מלבד פול המצרי. והחזו"א כתב שאסורים מדרבנן לדעת הרמב"ם, אולם בצירוף ספיקות נוספים כגון במין אחד או ללא מפו"י יש להקל וסיים: ולפי"ז מותר לזרוע קטניות בכרם וסיים בצ"ע.
- י. אם זרע את הירקות בכרם שלא הגיעו ענביו עדיין לפול הלבן, ועקר הירקות קודם שהגיעו הענבים לשיעור זה, הענבים מותרים באכילה. והירקות, הברכ"י כתב בשם זקינו שזה מותר. וכן דעת המהר"ח"ו להלכה. והחזו"א כתב שאין מספיק טעם זה להתיר באכילה. ועי' בשו"ת חלקת השדה (ח"א כלאים מש"כ בזה).
- יא. חיפוי אדמה בינות לשורות הגפן בכרמים בפרט אותם הנטועים במדרון, יש לוודא שהחיפוי לא יוצר איסור של כלאי הכרם [ראה בשו"ת חלקת השדה ח"ג, כלאים, מה שפירטתי בזה]. וסוג כמו 'קנים משובליים' שבוודאי אינם עומדים למרעה לבהמות, באלו ודאי שאפשר להשתמש כיון שאינם עומדים גם למאכל בהמה. חיפוי ברזמרין, זאת אפשרות מצויינת כיון שדינו כעץ, ואין בו חובת הרחקה מכרם.

